
Віктар Ледзенеў

...калі ўжо ад сваіх сьмерці пазьбеглі,
то немцам нас ні за што не адолець,
да перамогі абавязкова дажывём...

Пераможцы

Апавяданьне

Памяці франтавіка Івана Ледзенева, майго бацькі.

Па звычцы, выпрацаванай гадамі службы і вайны, Іван прачнуўся рана – да пад’ёму. Неўзабаве замітусяцца санітары, сястрычкі пачнуць будзіць параненых, «частваць» іх таблеткамі і мікстурамі, а сёй-той, у адпаведнасьці з рэгламентам, па поўнай праграме спатоліцца клізмай. Але нешта незвычайнае адчувалася ў гэтай раніцы. Быццам зьнік боль у руцэ! Толькі зьлёжку нудзіла, на што можна і не зважаць. Варухнуў пальцамі, асьцярожна паспрабаваў сагнуць локаць. Боль не апаліў полымем, ня джгнуў, як звычайна, не аддаўся ў плячы, галаве.

Раптам недзе на дальнім краі шпіталю нехта залямантаваў. Няўжо ад болю? Непадобна, чалавек падобна выгукваў нейкае слова, але разабраць, што ён крычыць, Іван ня здолеў. Суседзі па палаце таксама прыслухоўваліся, пакуль старшы сяржант Васька, па мянушцы Машыніст, не наблізіўся да іх:

– Перамога! Браткі славяне, перамога!..

Іван адхінуўся на падушку. Вось яна, нарэшце... Чакалі з дня на дзень. Нашы ў Берліне, канчальні гады ў яго логаве. Вось і ўсё – Гітлер капут!.. Больш ніхто паміраць ня будзе.

Да яго ложка на адной мыліцы прыкльпаў з суседняй палаты Мікалай Мікалаевіч, старшыня яго роты. Трэба ж такому здарыцца – іх параніла ў адзін дзень, разам і ў шпіталь трапілі.

– Капітан, чуеш, перамога! Дажылі, дайшлі, Мітрафаныч... Нарэшце ўсё, вайне канец, цяпер дадому, да хаты.

Старшыня быў самым сталым у роце, нават афіцэры называлі яго толькі па бацьку.

– Віншую цябе, Мікалай Мікалаевіч! Прышло і да нас сьвята, а колькі ж мы яго чакалі...

На калідоры мітусіліся санітары, прысьпешвалі на сьняданак, маўляў, хутчэй, неўзабаве будзем слухаць Левітана, дзяржаўнае паведамленьне... Мікалай Мікалаевіч выцер нібы зьнячэўку запарушаных вочы.

– Я памятаю, як Левітан пра вайну абвяшчаў, да гэтай пары тыя словы ў вушах... Узгадаю – мурашы па скуры ад жаху. Не спадзяваўся, што дажыву і яшчэ раз пачую яго, ужо пра тое, што мы гэтых гадаў расчавілі... Уставай, капітан! Перамога перамагай, а харч не зашкодзіць. Мо з нагоды чым смачнейшым за баланду пачастуюць.

Пасля бязладнага сьняданку, так і ня ўцяміўшы, чым іх кармілі, усе, хто мог рухацца, згуртаваліся ў садку вакол вялізнага дынаміка. Адтуль чуліся нейкія хрыпы, трэск і ніякага Левітана. Іван зірнуў на свой гадзіннік, падарунак разведчыкаў (не якая-небудзь нямецкая штампоўка, а сапраўдны «мозер»), быццам бы час... І раптам, з напэўслова, на іх абрынуўся знаёмы голас галоўнага дыктара краіны: «отечественная война советского народа против немецко-фашистских захватчиков победоносно завершена, товарищи!»

Ад гэтага голасу і гэтых словаў засьмягла ў горле. Капітан Іван Марозаў прыхінуўся да пляча свайго старшыні, а той плакаў, не саромеючыся і не хаваючы сьлёз. Радые болей ніхто ня слухаў. Каму патрэбныя цяпер нейкія падрабязнасьці, хто падпісваў капітуляцыю, калі і дзе гэта адбылося – нікога гэты ўжо не цікавіла. Прышла перамога, і самае галоўнае таварыш Левітан ужо сказаў, а пра астатняе даведаемся потым... З вокнаў тырчэлі галовы тых, хто ня здолеў спусьціцца ўніз, людзі нешта крычалі, рагаталі... Падтрымліваючы старшыню, які кульгаў на адной мыліцы (па дзьве на ўсіх не хапала) Марозаў дайшоў з ім да магутнага платана і дапамог сябру прысьсеці на зямлю.

– Адпачні, старшыня, ты сёння набегаўся на месяц уперад.

Мікалай Мікалаевіч зноў шаргануў рукавом па вачах, і да яго вярнуліся звычайная дбайнасьць і разважлівасьць.

– Капітан, а перамогу ж абмыць трэба. Нядобра насуха сьвяткаваць, не па-боску. Толькі вось хадок з мяне блгі, дай Бог да палаты дапаўзыці, а да крамы...

– Праўду кажаш, Мікалай Мікалаевіч, такое раз у жыцці здараецца і на нашу долю выпала. А ты ведаеш, у мяне і рука балець перастала, напэўна, адчула, што за дзень такі. Трэба мужыкоў папытаць, таксама, бадай, пра тое ж думаюць. Ня ўдвох жа нам з табою піць, ці ня так, старшыня?

- Мы і ўдвох маем права. Колькі разам праваявалі?
- Амаль тры гады.
- А што год на вайне? За тры, а то і за ўсе дзесяць!
- Ня ведаю, лічыць ня браўся, але ж, вядома, што ня дзень за дзень...
- Вось і я пра тое ж, капітан. Давай да хлопцаў...

Гармідар у палаце сьведчыў – падбіваць нікога да выпіўкі ня трэба. Гучна абмяркоўвалі, як і дзе спрытней прыдбаць пляшку і расстарацца правіянту, не рукавом жа перамогу закусваць. Па гарэлку вырашылі камандзіраваць Марозава з Васькам Машыністам – той хлопец амаль здаровы, здолее нават ядро гарэлкі прытарабаныць, а капітан няхай улашчвае магазіншчыцу: ёй катэгарычна забаронена прадаваць гарэлку пшэталым.

Прадаўшчыца Каця была кабетай зграбнай, жвавай і надта чульлівай. Жаніх яе згінуў бяз звестак у самым пачатку вайны, і яна ўзіралася ў кожнага пакалечанага, што прыбываў у гэты паўднёвы горад, распытвала пра свайго Міценьку і чакала. Байцы віталі гэткае пастаянства, ніхто не намагаўся нават падступіцца да прывабнай дзяўчыны. А калі адзін хвацкі лётчык, якога яна, відаць, ладна асадзіла, распачаў байкі пра свае заляцаньні да Кацярыны, дык яму наладзілі цёмную, нягледзячы на ўзнагароды.

Каця сама загарнула некалькі пляшак «сучка» і перадала Ваську-Машыністу. Іван адлічваў грошы і ўнікаў яе позірку. У яе вачах ён убачыў крыўду і распач: як жа так, ва ўсіх сёньня сьвята, а яе Міці няма, як гэта так? Несправядліва, нячэсна...

У кустах сабраліся ўсе, хто мог, ніхто не хаваўся: сёньня салдату дазволена ўсё. Гэта адбівалася на ўрачыстых тварах – вярталіся даўгачаканья ганцы. Сонца было ўжо высока, і наступала нязвычайнае для большасьці шпітальных пекла. Вася, прыхваўшы пляшкі ў цянок, пачаў разгортваць пакункі з ежай.

- Мікалай Мікалаевіч разьліў гарэлку ў салдацкія кварталы і падняў сваю.
- За Сталіна, за перамогу, за нас усіх! Ура!

«Ура» ў адказ атрымалася кароткім і нядружным, душа жадала не прамоў, а нечага большага. Пасьля першай кварталы ў пераможцаў, аслабелых ад ран і сыціплага харчу, распусьціліся языкі. Навыперадкі пачалі згадваць самае-самае, што здавалася ім важным на той момант, што было год, два таму... Іван падняў кварталы.

- За тых, хто ня вернецца ніколі.

Нават самым гаваркім нібыта мову адняло. Твары зрабіліся жорсткімі, у кожнага было каго памянуць, каму сказаць – бывай. Мікалай Мікалаевіч па праву старэйшага плехнуў пакрысе ў сваю кварталы, Іванаву і падсунуўся бліжэй.

– Памятаеш, капітан, тую ноч пад Сталінградам, калі Худайбердыева германцы скралі? Разам з кулямётам? І асабісты ледзь ня з усёй дывізіі да нас зьбегліся?

- Такое не забудзеш.
- А як усе пайшлі, мы з табой за збаўленьне ад немінучай гібелі пілі. Удвох – ты і я. Што ты тады сказаў?
- Калі ўжо ад сваіх сьмерці пазьбеглі, то немцам нас ні за што не адолець, да перамогі абавязкова дажывём.
- Вось і дажылі. З перамогай цябе, Мітрафанавіч!

– І цябе, Мікалаевіч...

Лейтэнанта, які падыходзіў то да адной купкі салдат, то да другой, і пра нешта распытваў, Іван запрыкмеціў здаля. Вось нехта паказаў яму на кусты, і лейтэнант борзда пашыбаваў да іх.

– Здарова, славяне! З перамогай вас!

– Здароў! І цябе з тым жа.

– Давай да нас, сядай, наліце лейтэнанту.

– Ні-ні-ні! Хлопцы, я на службе. Перамога, канешне, перамогай, а выхаднага дня ў арміі таварыш Левітан не абвяшчаў. Хто тут капітан Марозаў?

Іван павярнуўся да лейтэнанта.

– Я капітан Марозаў, а ў чым справа?

Лейтэнант усміхнуўся, палез у кішэню гімнасьцёркі і выняў паперку.

– На, сам чытай, там усё сказана. Я толькі пасыльны.

Іван згледзеў надпіс на версе «Гарадскі ваенны камісарыят», ніжэй: «Зьявіцца ў 14.00 да ваенкома».

– А ў чым усё-ткі справа, навошта я спатрэбіўся вашаму ваенкому? Мяне, можна сказаць, ужо дэмабілізавалі па раненьні...

Лейтэнант тэатральна раскінуў рукі.

– Дык я ж кажу, што толькі развожу павесткі, а што да чаго – мяне ня тычыцца. Праўда, чуў нібыта пра нейкія ўзнагароды, ці штосьці іншае...

Параненныя, насъцярожаныя размовай, адразу павесялелі.

– Міграфанавіч, ныйначай ордэн з табою разьмінуўся, вась і шукаюць.

– Точна! Мне медаль пасыла другога раненьня праз паўгода ўручылі.

Мікалай Мікалаевіч крануў Івана за плячо:

– Едзь, капітан, табе і сапраўды ўзнагарода належыць за апошні бой у Польшчы, ці запамятаваў?

– Лепей не ўспамінаць, старшына, колькі хлопцаў палегла... Згода, едзем. Рэчы браць?

Лейтэнант зноў зарагатаў.

– Якія рэчы, хутка вернешся, можа і гарэлачкі табе застанецца, хлопцы прыхаваюць. Ці ня так?

– Як жа, вась так, у бальнічным, і ехаць?

– А што, ты ж паранены герой, у любой форме там прымуць.

Штосьці мітусьлівае і фальшывае было ў лейтэнанце. Яму гадоў пэўна трыццаць пяць, а ўсяго лейтэнант. Неяк не стасавалася яго ўшчэнт замытая гімнасьцёрка да лышчанага твару. Але разважаць не было часу, лейтэнант устаў і нецярпліва пазіраў на Івана.

У «эмцы» за рулём сядзеў здаравенны бугай, а ззаду ўладкаваўся старшына з новенькімі пагонамі. Лейтэнант адчыніў дзьверцы.

– Залазь! Прымай, старшына, яшчэ аднаго героя, можа разам па ордэну атрымаеце.

І зноў Івану не спадабаўся іранічна-абразьлівы тон лейтэнанта, а старшына гучна зарагатаў у адказ на жарт. Марозаў з цікаўнасьцю пазіраў у вакно: у гэтым паўднёвым горадку да вайны яму бываць не даводзілася, а са шпітальнага ложка няшмат убачыш. Невялічкія белыя домікі, высачэзныя пірамідальныя таполі кідалі на дарогу рэзкія пярыстыя цені, у дварах буяла маладая зеляніна. Машына, паблукаўшы па вузкіх вулках, выехала ў цэнтр. Тут стаялі двух- і трохпавярхоўкі, дзе-нідзе быў нават пакладзены асфальт. «Эмка» прытармазіла ля нязграбнай трохпавярхо-

вай будыніны з невялікай шылдачкай ля ўваходу. З усіх словаў на ёй Івану адразу кінулася ў вочы адно: «...дзяржбясьпекі».

– Лейтэнант, куды гэта мы прыехалі? Гэта ж не ваенкамат.

– Гэта і ёсьць ваенкамат для такіх герояў, як ты. Выходзь! Пятро, дапамажы капітану, а то ён з перапуду ў штаны накладзе.

Старшына з новенькімі пагонамі рашуча ўчапіўся за параненую руку, сьціснуўшы яе нібы абцугамі.

– Выходзь, капітан, каб я табе нанавя руку не скалечыў.

Боль паласнуў па грудзях, Іван застагнаў. Ня так ад болю, як ад роспачы. Ён павольна вылез з машыны, нечакана для сябе страціў раўнавагу і ледзь ня ўпаў каля дзьверцаў.

– Хопіць прыкідвацца. Старшына, вядзі яго да маёра, цяпер яму з ім важдца.

Скрозь заслону болю Іван усё ж здолеў разгледзець дзьверы, вартавога ў прыцемку калідора, па якім канваір проста працягнуў яго і ўкінуў у расчыненыя дзьверы кабінета. Іван агледзеўся. У кабінете нікога не было – стол, перад ім крэсла, прыбітае да падлогі, няўключны сейф. Болей нічога.

– Здравствуйте, Іван Мітрафанавіч. Даўно хацеў з вамі пазнаёміцца.

Іван азірнуўся. Пасярод дзьвярэй стаяў незнаёмы маёр, за ім згадвалася пыса канваіра.

– Праходзьце, сядайце.

Маёр прайшоў за стол, адчыніў ключом шуфлядку і выняў адтуль папку.

– Што здарылася, маёр? Навошта мяне сюды прывезьлі?

– А вы яшчэ ня ўцямілі, капітан? Падумайце, прыгадайце, што за недарэчная спакуса зганьбіла вашую бездакорную рэпутацыю, запляміла вашае стэрыльнае сумленьне?

– Ня ведаю, пра што вы. Выгод не шукаў, за сьпіны іншых не хаваўся, ваяваў, як усе. Крамолы за сабой таксама ня ведаю. Паранены, зараз у шпіталі. Доктары казалі, ледзь з таго сьвету выцягнулі.

– Як жа, як жа, ведаем, баявы афіцэр, гэтулькі ўзнагарод... А ўсё ж давай узгадаем 44-ы год, кастрычнік, Польшча...

– А што там цікавага, усё, як заўсёды, ваявалі і ў Польшчы.

– Так-та яно так, а з кім ваявалі?

– Як гэта з кім? З немцамі, вядома, што гэта, маёр, за дзікунскія пытаньні?

Твар маёра здранцьвеў.

– Змоўкні, сука прадажная, я табе не дзікунскія пытаньні задаю, а дапытваю, як злоснага ворага нашай Савецкай улады. Ты каго зброяй у Польшчы забясьпечваў, га? Арміі Краёвай, ворагам нашага савецкага народу аўтаматы раздаваў. Ты пра гэта ўспомні, а потым паглядзім, хто з нас лухту вярзе.

– Дык яны ж разам з маёй ротай у атаку на немцаў хадзілі, мы ж пяць разоў тую вёску праклятую бралі. Што ж я іх бяз зброі ў бой павінен быў пасылаць? Яны амаль усе там і палеглі, як і мае таксама...

– Так, пачынаем калоцца. Гэта правільна, капітан, усё адно ты нам усё раскажаш, у нас, такіх, як ты, шмат спосабаў разгаварыць знойдзеца. А зараз, падлюка варожая, усё па парадку...

Іван застагнаў. Боль вяртаўся.

Лейтэнант дастаў з-пад крыса чацьвярцінку. Здравак за рулём ска-савурыўся на гарэлку і лейтэнанта.

– Ты, Коля, глядзі, мы на службе. Нам яшчэ ходку зрабіць трэба. Ды і маёр, як дазнаецца, ня ўхваліць.

– А адкуль ён будзе ведаць, ці мо ты на мяне капнеш? Га? Ты здатны, ты ў нас правільны – гарэлку ня п’еш, цыгарэты ня смаліш. Нават да баб ня ходзіш! Толькі пастраліць любіш. Я штосьці ня так сказаў?

Лейтэнант збіў белы сургуч з бутэлькі, выкалупнуў мезенцам кардонную затычку і падаў чацьвярцінку старшыні.

– Выпі, Пятро, за перамогу і за нашу работу – розных гадаў лавіць і да сыценкі ставіць. А вып’еш, спытайся ў нашага шафёра Вовы, кім ён на фронце служыў, спытай, не саромейся. Гэта ён з гарэлкай гэтакі сьціплы, а пра свае справы ня надта любіць распавядаць.

Старшына ашчадна адпіў палавіну, занюхаў рукавом, падаў пляшку лейтэнанту.

– Дык кім ты, Валодзя, служыў?

– Каму Валодзя, а для цябе таварыш старшы лейтэнант. І каб болей не назаліў, адкажу: расстрэльшчыкам я быў. Сорак восем гнід вась гэтаі самай рукой расстраліў.

Старшына запырхаўся.

– Не падабаецца? А я і не жадаю нікому падабацца. Мяне баяцца павінны, а не любіць. Вось ён кажа, што я да баб няздатны. Дык яны мяне баяцца. Чуюць яны, ці што? Я ў самога маршала Жукава пры штабе служыў, ва ўсе паездкі па франтах ён мяне заўседы браў. Прыедзе, пачне разбірацца, а я дакладна ведаю – хутка і мне работа знойдзецца... Гэта ад яго я маю ордэн, асабістую падзяку і імяны гадзіннік. Зірні! Бамбіза ўзьняў здаравенны кулак – на запясыці зіхацеў амерыканскі шафёрскі гадзіннік з краткаванай ахоўнай покрывкай.

Лейтэнант засьмяяўся.

– Вось так, Пятро, такія ў нас кадры. Гэта табе ня хухры-мухры. Ты ў нас пакуль чалавек новы, вучыся. Ну, за перамогу! Гэта мы сапраўдныя пераможцы, а ня тыя, што там. Каб ня мы... Ды мы гэтых сраных франтавікоў пры нагодзе ў парахню сьцярабім. Ну, хто над кім стаіць, хто сапраўдны змагар, скажы, Пятро?

– Правільна кажаш лейтэнант, менавіта мы і ёсьць пераможцы.

Лейтэнант адным глытком дапіў рэшткі гарэлкі і выняў з кішэні кавалак хлеба, зацярушаны тытунёвай крышанкай. Зубы ў яго былі дробныя і белыя, хлеб у два каўткі зьнік у пашчы.

– А маёр у нас галава! Гэта ж трэба, скеміў ворагаў народу ў дзень перамогі браць! Яны сёньня нібы цеста, мяккія, хапай, як немаўлятаў. Капітан гэты, відаць, мужык цёрты, а ў такі дзень мы яго зьяпілі ціха і бяз тлуму. Раз і гатова. Не, што ні кажы, маёр адмыслова скумекаў браць іх менавіта сёньня. Заскочым да адбою ў яшчэ адзін шпіталь, прыхопім аднаго-другога, глядзіш, і на сёньня ўсё – план выканалі. Газуй, Валодзя!